

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ СТУДІЇ

Береженко С.

*магістрантка II курсу
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
Науковий керівник – доц. Варакута О. М.*

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Зміна управлінської структури, адміністративно-територіального устрою, механізмів їх контролю та оцінювання якості внаслідок реформи децентралізації, яка триває в Україні, зумовлює необхідність наукового дослідження різних соціально-економічних процесів, які відбуваються у державі, в т.ч. функціонування і розвитку системи освіти.

Згідно з ст. 3 Закону України «Про освіту», «Кожен громадянин України має право на безкоштовну освіту в усіх державних навчальних закладах незалежно від раси чи статі, національності, роду і характеру занять, світогляду чи релігії, соціального і майнового стану, належності до партій, стану здоров'я, місця проживання та інших обставин» [5].

Сукупність навчально-виховних і культурно-освітніх закладів, наукових, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою та самоврядування в галузі освіти, які згідно з Конституцією та іншими законами України здійснюють освіту і виховання громадян, утворюють систему освіти України.

Невід'ємними її складниками є: дошкільна освіта, повна загальна середня освіта, позашкільна освіта, спеціалізована освіта, професійна (професійно-технічна) освіта, фахова передвища та вища освіта, освіта дорослих, у тому числі післядипломна освіта. Здобуття загальної середньої освіти забезпечують: початкова школа (тривалість 4 роки); гімназія (тривалість 5 років); ліцей або заклад професійної освіти (тривалість 3 роки) [5].

Упродовж останніх років у системі освіти Тернопільського району, який сформувався у 2020 р., як і в цілому в Україні, відбувається багато змін: Закон про інклюзивну освіту, Нова українська школа, реформування вищої освіти, реформування закладів дошкільної (ЗДО) та загальної середньої освіти (ЗЗСО), зміни в системі фінансування шкіл та ще багато інших [10].

У даний час в районі функціонує 242 заклади дошкільної освіти.

Згідно з даними Головного управління статистики у Тернопільській області, у Тернопільському районі 99,7% закладів ЗДО належить до закладів дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України. Серед закладів дошкільної освіти 62,0% становлять дитячі садки, 16,7% – ясла-садки та 21,3% – інші види ЗДО. Станом на 2022 рік, кількість дітей у ЗДО в розрахунку на 100 місць становила 103 особи. Усі діти виховуються державною українською мовою.

Однак, у Тернопільському районі відчувається потреба у кількості закладів дошкільної освіти, особливо у сільській місцевості. Наприклад, Нараївська громада включає 18 населених пунктів, а є всього 8 ЗДО; Байковецька громада включає 14 населених пункти, а є лише 7 ЗДО. Не є виключеннями і Озернянська громада (13 сіл та 3 ЗДО), Саранчуківська (19 сіл та 7 ЗДО) та ін.

Починаючи з 1991 року, функціонування загальної середньої освіти в Україні здійснюється в рамках Закону України «Про освіту», згідно з яким заклади загальної середньої освіти повинні забезпечувати всебічний розвиток дитини, її здібностей, талантів, професійного самовизначення, національно-культурні потреби, екологічне та фізичне виховання тощо.

На сьогоднішній день, у Тернопільському районі функціонує 321 заклад загальної середньої освіти (ЗЗСО). На території району є низка шкіл, до яких відбувається підвіз дітей шкільними автобусами з навколишніх сіл. Наприклад, у Зборівській громаді є 52 населених пункти та функціонує 21 ЗЗСО; Великоберезовицька громада включає 13 сіл, а нараховує 12 ЗЗСО. Проте достатнім є цей показник у таких сільських громадах району, як: Іванівська громада (4 села – 4 ЗЗСО), Підгороднянська громада (7 сіл – 7 ЗЗСО) тощо [1].

Одним із аспектів трансформаційних процесів у системі мережі освітніх закладів Тернопільського району є демографічний. Низька народжуваність у даному регіоні, спонукала до малокомплектності шкіл. Для прикладу можна взяти початкові школи в селах Волиця, Яблунівка та Юстинівка, в яких відповідно навчається 5, 10 та 9 учнів, або Івачеводолішнівський ліцей, в якому навчається лише 16 учнів.

З питанням малокомплектності тісно пов'язана інша проблема – висока вартість навчання одного учня. Для бюджету кожної з територіальних громад району є досить затратним утримання малокомплектних шкіл. Проаналізувавши розміри освітньої субвенції на 1 учня у 2022/23 н. р. можна побачити абсурдні речі: витрати на 1 учня у Тернопільській міській громаді (де навчається 30156 учнів) становить 17091 грн, в той час, як у Купчинецькій сільській громаді (де навчається 332 учні) – 39627 грн.

На території району відбувається оптимізація мережі ЗЗСО. Формуються освітні округи та створюються опорні заклади освіти. У Тернопільському районі, на сьогоднішній день функціонують 20 опорних шкіл та 35 їх філій. [9]

Навчально-матеріальна база багатьох шкіл (особливо у сільській місцевості) залишається недостатньою для надання якісних освітніх послуг. Проте реформа Нової української школи поступово вирішує дану проблему.

Система позашкільної освіти Тернопільського району складається із 62 закладів. До них належать: відділення Малої академії наук (Тернопільське відділення МАН України та 7 її філій), 5 центрів науково-технічної творчості, 9 еколого-натуралістичних центрів, дитяча хорова школа «Зоринка» у м. Тернополі, школа народних ремесел у м. Тернополі, дитячо-юнацькі спортивні школи та ін. Основна їх кількість знаходиться у м. Тернополі та у центрах громад (у м. Бережани, м. Збараж, м. Зборів, смт Козова, м. Скалат, м. Підволочиськ тощо) [8].

У системі професійної (професійно-технічної освіти (ПТО)) Тернопільського району функціонують заклади, які здійснюють підготовку кадрів, перепідготовку робітників та підвищення їх кваліфікації за різними напрямками.

Загалом, у Тернопільському районі функціонує 17 закладів ПТО: 5 навчальних центрів, 4 вищих професійних училищ, 3 професійних ліцеїв, 1 професійний коледж та 4 інших закладів ПТО.

У адміністративно-територіальному відношенні найбільша кількість закладів зосереджена у м. Тернополі. Інші заклади розміщені у м. Підгайці, смт Підволочиськ, м. Збараж та інших містах та селищах міського типу [4].

У червні 2019 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про фахову передвищу освіту», в якому було затверджено створення освітньо-професійного ступеня фахового молодшого бакалавра. Метою фахової передвищої освіти є формування та розвиток освітньої кваліфікації, яка підтверджує здатність особи до виконання певних завдань у конкретній галузі професійної діяльності.

Згідно із реєстром суб'єктів освітньої діяльності, у Тернопільському районі функціонує 11 закладів фахової передвищої освіти, 8 з яких знаходяться у Тернополі. Інші – у м. Бережани, м. Теревовля та м. Зборів. Вони представлені медичним, педагогічним, економічним, мистецьким, агротехнічним, технологічним, лісотехнічним та інформаційним спрямуванням [12].

Починаючи з 1991 року, в Україні сформувалася досить розгалужена мережа закладів вищої освіти (ЗВО). Вища освіта – це

фундамент розвитку людини, який сприяє формуванню духовного, інтелектуального та виробничого потенціалу суспільства.

Підготовку фахівців з вищою освітою в Тернопільському районі здійснюють 6 закладів різного рівня акредитації: 4 університети, 1 інститут та 1 медичний коледж. Провідні 4 національні університети розташовані у м. Тернополі. До них належать: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Західноукраїнський національний університет, Тернопільський національний технічний університет ім. І. Пулюя та Тернопільський національний медичний університет ім. І. Я. Горбачевського.

Окрім цього, у м. Тернопіль релоковано два вищих навчальних заклади – Маріупольський електромеханічний технікум та Донбаську машинобудівну академію [2].

У м. Бережани функціонує Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України «Бережанський агротехнічний інститут». У м. Підгайці – Приватний фаховий навчальний заклад «Галицький медичний коледж імені Євгена Гливи».

Важливим позитивним моментом у галузі вищої освіти є зростання її престижності серед молоді. Проте є і негативний бік даного процесу: держава не може забезпечити необхідну кількість робочих місць для випускників ЗВО. Тому, отримавши диплом про вищу освіту, у молоді немає гарантій працевлаштуватися за спеціальністю.

Окрім цього, в рамках формальної та неформальної освіти можна здобути компетентності у певній сфері професійної діяльності, тобто отримати спеціалізовану освіту: спортивну, мистецьку, військову або наукового спрямування.

Для отримання мистецької освіти, у Тернопільському районі функціонують такі мистецькі навчальні заклади, як: школи мистецтв (м. Бережани, смт Козова, м. Теребовля, смт Великі Бірки, м. Тернопіль), музичні школи (с. Жуків, м. Збараж, м. Зборів, с. Озерна, смт Залізці, смт Підволочиськ, м. Скалат, с. Кошляки, с. Нове Село, м. Підгайці, с. Острів та дві у м. Тернополі), художні школи (м. Бережани, м. Тернопіль, смт Підволочиськ) та школа народних ремесел у м. Підгайці.

Також у м. Тернополі розташована спеціалізована мистецька школа №21 – експериментальний освітній заклад Всеукраїнського рівня, який був створений злиттям Тернопільського ліцею №21 та Тернопільської обласної експериментальної комплексної школи мистецтв ім. І. Герети [7].

Військову освіту можна здобути на базі Тернопільського національного медичного університету ім. І. Я. Горбачевського та Західноукраїнського університетів, Бережанського агротехнічного інституту та Тернопільського професійного коледжу з посиленою

військовою та фізичною підготовкою, який знаходиться у м. Збараж [3].

Освіту наукового спрямування формує Тернопільське відділення Малої академії наук України, яке має 7 філій у центрах міських територіальних громад.

Щодо спортивної освіти, то у Тернопільському районі діє 19 дитячо-юнацьких спортивних шкіл (11 з них знаходяться у м. Тернополі). Навчання у даних закладах освіти проводиться з різних видів спорту: волейбол, баскетбол, легка та важка атлетика, дзюдо, теніс, футбол, пауерліфтинг та ін [13].

Загалом можна сказати, що система освіти Тернопільського району, Тернопільської області є досить розвиненою і функціонує на належному рівні, особливо у м. Тернополі та в центрах громад. Проте, дещо гірша ситуація у маленьких селах району, що спонукає до вдосконалення територіальної структури закладів системи освіти.

Список використаних джерел:

1. Варакута О. М. Освіта і наука Тернопільської області / Географія Тернопільської області: монографія: в 2 т. Т. 2: Населення. Господарство/ ТНПУ ім. В. Гнатюка; за ред. М. Я. Сивога. 2-ге вид., перероблене і доповнене. Тернопіль: ФОП Осадця Ю. В., 2020. 544 с.

2. Гевко І. Перспективи вищої освіти в Тернопільській області в умовах демографічної кризи та реформування освіти. Проблеми освіти: збірник наукових праць ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». Київ, 2018. Вип. 89. 304 с.

3. Де на Тернопільщині можна отримати військову освіту? Розповідаємо про умови навчання. URL: <https://te.20minut.ua/Osvita/de-na-ternopilschini-mozhna-otrimati-viyskovu-osvitu-rozpovidaemo-pro-11828812.html>.

4. Задворний С. Суспільно-географічні особливості мережі закладів вищої, фахової передвищої та професійної освіти Тернопільської області. Вісник Тернопільського відділу Українського географічного товариства. Тернопіль: Тайп, 2022. №6. С.19-25.

5. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

6. Критерії формування спроможної освітньої мережі в ОТГ: методично-інформаційний посібник / за ред Т. Матійчик, А. Пуцова, О. Руда, А. Седоченко. Київ, 2019. 66 с.

7. Мистецькі навчальні заклади. Тернопільська область. URL: <https://irp.te.ua/my-stets-ki-navchal-ni-zaklady-ternopil-s-ka-oblast/>.

8. Перелік закладів позашкільної освіти системи Міністерства освіти і науки України. URL: <https://data.gov.ua/dataset/18d7fb70-3781-4017-88d2-651e14d14211/resource/cafc7d36-68d6-4041-9f26-6aff8c566716>.

9. Положення «Про освітній округ та освітній заклад». URL: <https://oplatforma.com.ua/article/2662-shcho-v-polojenn-pro-osvtny-okrug-ta-opomiy-zaklad>.

10. Принципи побудови системи освіти в Україні. URL: <https://fku.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/uk/PDF/shkolnzv3.pdf> (дата звернення 30.01.2023).

11. Реєстр суб'єктів освітньої діяльності. URL: <https://registry.edbo.gov.ua/doshkilna-osvita/61/>.

12. Реєстр суб'єктів освітньої діяльності. Заклади фахової передвищої освіти. URL: <https://registry.edbo.gov.ua/fahova-peredvisha-osvita/61/>.

13. Тернопільщина спортивна. URL: https://oblsport.te.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=6143&Itemid=17.